

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи**

МОСКАЛЬ Сніжана Василівна

**Прояви нарцисизму у процесі налагодження міжособистісних взаємин
осіб юнацького віку / Manifestations of narcissism in the process of
establishing interpersonal relationships of adolescents**

спеціальність: 053 – Психологія
освітньо-професійна програма – Психологія

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка
групи ПС-41
С. В. Москаль

Науковий керівник:
к.пс.н., О. А. Притула

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ А.Н. Гірняк

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЯВІВ НАРЦИСИЗМУ	6
1.1. Історія та розвиток поняття "нарцисизм"	6
1.2. Психологічні особливості нарцисизму	9
1.3. Різновиди нарцисизму та їх характеристики	13
1.4. Вплив нарцисизму на формування особистості осіб юнацького віку.....	15
Висновки до 1 розділу	16
РОЗДІЛ 2. ПРОЯВИ НАРЦИСИЗМУ У МІЖСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИНАХ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	18
2.1. Самовизначення та самореалізація в контексті нарцисизму	18
2.2. Взаємодія з іншими в соціальних мережах та в реальному житті	20
2.3. Вплив нарцисизму на конфлікти та співпрацю в групі ровесників	21
Висновки до 2 розділу	24
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ПРОЯВІВ НАРЦИСИЗМУ У ПРОЦЕСІ НАЛАГОДЖЕННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	26
3.1. Способи діагностики та корекції нарцисичних рис осіб юнацького віку.....	26
3.2. Результати експериментального дослідження міжособистісних взаємин осіб юнацького віку.....	27
3.3. Практичні рекомендації щодо регуляції нарцисичних рис у осіб юнацького віку	33
Висновки до 3 розділу	34
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37

ВСТУП

Актуальність дослідження. У минулому, коли існувала лише одна система пріоритетів для людини, заснована на її родові, сімейному статусі та соціальному класі, спостерігалася визначена стійкість і стабільність у людському світогляді, намірах і бажаннях. Вимоги до особистості були меншими, і людині було легше вирішувати, як найкраще виконати свої ролі, пристосовуючи свою поведінку до встановлених норм. Оцінювати своє виконання цих ролей також було простіше завдяки прозорій концепції. Кожен член суспільства адекватно розумів своє місце у цьому світі, що дозволяло сформувати здорову систему внутрішніх оцінок і самооцінки.

Проте сучасна людська психіка стикається з викликом впоратися з ростучою кількістю завдань, пов'язаних із складністю соціальних відносин і зростанням числа соціальних ролей, які виконує одна й та ж людина. Деякі ролі можуть погано поєднуватися між собою або навіть суперечити одна одній, що ускладнює гармонійне виконання цих ролей.

Нарцисизм, який проявляється у процесі налагодження міжособистісних взаємин серед осіб юнацького віку, представляє зацікавленість індивіда власною особистістю та важливість власних потреб і бажань у взаємодії з оточуючими. Цей етап розвитку визначається формуванням ідентичності, самосвідомості та спробами знайти своє місце в соціумі. У світлі розмаїття проявів нарцисизму серед молоді важливо розглядати як позитивні, так і негативні аспекти цього явища, оскільки вони взаємодіють у процесі взаємодії з ровесниками, сім'єю та оточенням. Враховуючи специфіку цього періоду життя, де визначення власного "Я" і пошук власного місця у суспільстві стають актуальними завданнями, аналіз нарцисичних рис є ключовим для розуміння формування особистісного ладу молоді та його впливу на міжособистісні відносини.

Декілька вчених, таких як Н. Мак-Вільямс, Г. Валь та інші, відзначають "епідемію нарцисизму" у сучасному світі. Це явище є результатом

особливостей соціально-економічного розвитку суспільства, що базується на індивідуалізмі, підкресленні власних сил і здібностей, конкуренції та культурі "успіху". Отже, нарцисизм, який спочатку розглядався як психологічна особливість, тепер набуває риси характеру, яка, за висловом дослідників, притаманна кожній особистості в певній мірі.

Поширення нарцисизму викликало широкий інтерес дослідників і спричинило різноманіття підходів до його аналізу та класифікації. Незважаючи на різноманіття точок зору, майже всі дослідники згодні з дуальним підходом, запропонованим З. Фройдом, щодо розглядання нарцисизму як патології, а також як необхідної "здорової" складової формування особистості, в залежності від виявлення нарцисичних рис.

Зростаючий вплив соціальних мереж, швидкі зміни у сфері комунікацій та постійний розвиток технологій визначають необхідність вивчення проявів нарцисизму у процесі налагодження міжособистісних взаємин осіб юнацького віку. Розуміння цього явища в контексті формування особистості та взаємодії зі світом має важливе значення для створення ефективних стратегій психологічної підтримки та вдосконалення комунікаційних процесів.

Об'єкт дослідження є явище нарцисизму у процесі налагодження міжособистісних взаємин осіб юнацького віку.

Предмет дослідження – прояви нарцисизму та їх вплив на міжособистісні взаємини.

Мета дослідження полягає в розумінні та аналізі проявів нарцисизму у процесі налагодження міжособистісних взаємин осіб юнацького віку.

Завдання дослідження:

1. Аналіз ідентифікації нарцисичних рис серед осіб юнацького віку.
2. Вивчення взаємозв'язків нарцисизму та формування особистості.
3. Оцінка впливу нарцисичних проявів на міжособистісні взаємини.
4. Розробка психологічних стратегій для підтримки осіб із нарцисичними рисами.

Методи дослідження для вирішення поставлених завдань наступні:

- анкетування: застосування стандартизованих анкет для оцінки рівня нарцисизму;
- інтерв'ю: поглиблені бесіди для з'ясування особистісних особливостей та мотивацій;
- спостереження: вивчення поведінкових проявів у реальних ситуаціях;

Практична значущість отриманих результатів: полягає в тому, що, результати дослідження можуть служити основою для розробки програм індивідуальної психологічної допомоги та тренінгів з соціальної адаптації для осіб із нарцисичними рисами.

Структура й обсяг дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел (30 найменування). Загальний обсяг роботи становить 40 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЯВІВ НАРЦИСИЗМУ

1.1. Історія та розвиток поняття "нарцисизм"

Нарцис - це тип особистості, який отримав широке визнання в ХХІ столітті і вивчався також видатним психоаналітиком З. Фройдом. Незважаючи на те, що термін "нарцис" вперше ввів у обіг П. Некеше в 1899 році, саме доктор Фройд надав йому більш детальний опис. У сучасних психологічних дослідженнях нарцисизм розглядається як порушення особистості, характеризується патологічним самозамилуванням. Згідно з поглядами К. Хорні, нарцисизм може бути розглянутий як один із шляхів патологічного розвитку, який функціонує як захист від тривожності через ідентифікацію з уявним "ідеальним Я". З іншого боку, В. Джофе вбачав зв'язок між нарцисизмом і самоповагою [5, с.85].

З. Фройд розглядав нарцисизм як специфічну стадію психосексуального розвитку, розташовану між аутоеротизмом і об'єктною любов'ю. Він виділяв основну відмінність між нарцисизмом та аутоеротизмом, вказуючи, що для нарциса об'єктом любові стає не лише тіло чи його окремі частини, але і цілісне "Я", яке об'єднує як духовний, так і фізичний аспекти. Фройд розрізняв первинний та вторинний нарцисизм. Перша стадія – це період у розвитку малюка, коли його захоплення орієнтоване лише на самого себе. Далі, як нормальний розвиток, Фройд вважав зміну первинного нарцисизму, коли увага також приділяється іншим людям, утворюючи здорову самозакоханість. Зворотне – вторинний нарцисизм, що є регресивним, може виникати як захист від зовнішніх проблем чи як втеча від психологічних травм, і розглядається як патологічне явище. У загальному, нарциси виявляють відданість виключно собі, висувуючи своє "Я" на піднесений п'єдестал і підкреслюючи свою перевагу над іншими в усіх сферах життя, що приносить їм велике задоволення [8, с.96].

Згідно до психоаналітичних поглядів З. Фрейда, нарцисизм можна розглядати на різних стадіях життєвого шляху. Перша стадія виникає в перший рік життя, де взаємодія з батьками формує основи нарцисичного сприйняття свого "Я". Дитина, яка оточена турботою та увагою, розвиває здоровий нарцисизм, відчуваючи себе захищеною. У випадках, коли материнська увага відсутня, може виникнути відчуття нещастя, самотності і тривоги, створюючи пробіл у нарцисизмі [11, с.63].

Друга стадія розвитку відбувається у другий рік життя, коли дитина вивчає нові навички і розширює свої можливості. Здатність виконувати завдання та привертати увагу батьків стає важливим чинником формування нарцисичного сприйняття себе. Позитивна реакція батьків підтримує здоровий нарцисизм, тоді як негативна або нейтральна реакція може порушити цей процес, викликаючи в дитини відчуття невпевненості та низької самооцінки.

Третя стадія нарцисизму припадає на третій рік життя та визначає обмеження адекватного самозамилування. Якщо батьки надто підкреслюють самоцентризм дитини, це може призвести до надмірного самозамилування та спотвореного сприйняття світу. Діти з неповноцінною сім'єю, де мати єдина опікунка, особливо схильні до перебільшеного нарцисизму [9, с. 63].

Четверта стадія нарцисизму настає у підлітковому віці. Завдяки правильному вихованню батьків нарцисизм дитини повинен формуватися в реалістичному світлі. Позитивна реакція батьків підтримує здоровий нарцисизм, тоді як негативна або нейтральна реакція може порушити цей процес, викликаючи в дитини відчуття невпевненості та низької самооцінки.

П'ята стадія відбувається, коли людина стає дорослою, і нарцисизм піддається змінам. Дорослий нарцис може займатися самозамилуванням, вважаючи себе центром світу, або, навпаки, самобичуванням, проявляючи ненависть до себе. Людина зі здоровим нарцисизмом не витрачає час на надто позитивні або негативні емоції щодо себе, адекватно сприймає світ та власну особистість.

Шоста і остання стадія позначена наближенням старості. Людина з проявами здорового нарцисизму спокійно відноситься до змін у власному тілі та старіння, насолоджується улюбленими заняттями та взаємодією з оточуючими. У той час як люди із патологічним нарцисизмом можуть відчувати страх перед втратою привабливості та старінням, що часто супроводжується злиденністю та депресією [18, с.63].

Історія та розвиток поняття "нарцисизм" визначається через широкий контекст, який охоплює психологію, міфологію, філософію та літературу. Поняття нарцисизму в основному походить від грецької міфології, але його сучасне розуміння формувалося в різні періоди історії [8, с.11].

Міфологічні корені: у грецькій міфології Нарцис був красивим юнаком, який закохався у власне відображення в ставку і, захоплений своєю власною красою, перетворився на квітку. Цей міф слугує архетипом самолюбства та занурення в себе.

Психоаналітичний внесок: сам термін "нарцисизм" у контексті психології вперше використовувався Зигмундом Фройдом. Він визначав нарцисизм як важливий етап психічного розвитку, коли особистість зосереджує увагу на власному "я" та задоволенні власних бажань. Нарцисизм для Фрейда був частиною нормального розвитку, але його перевищення може вести до негативних наслідків.

Психіатричне розуміння: в сучасній психіатрії термін "нарцисизм" також використовується для опису певного типу порушень особистісного розвитку, таких як розлади особистості, де основною рисою є сильне захоплення собою та власною важливістю, а також відсутність співчуття та взаєморозуміння відносно інших.

Літературний аспект: термін також знаходить своє відображення в літературі, де герої зазнають кризи ідентичності та шукають власне "я", що нерідко виражається через нарцисичні тенденції.

Сучасні тенденції: в сучасному суспільстві поняття нарцисизму також використовується для опису культури самовиховання та гіперіндивідуалізації,

де особистий успіх та самореалізація визнаються важливішими, ніж спільні цінності.

Культурологічний аспект: у сучасній культурі нарцисизм часто асоціюється з підвищеним інтересом до власного образу та самопіару в соціальних мережах. Люди вкладають значні зусилля в створення ідеалізованого образу себе, а взаємодія з оточенням може обмежуватися лише підтримкою власного "бренду".

Філософське розглядання: філософський вимір нарцисизму знаходить своє відображення у працях різних філософів. Наприклад, ми можемо розглядати роботи Яна Жака Руссо або Альберта Бергсона, де обговорюється роль індивіда в суспільстві та його відношення з оточенням.

Політична сфера: у політиці нарцисизм може виявлятися в намаганнях лідерів підкреслити свою владу та неперевершеність. Це може призвести до конфліктів та напруженості в міжнародних відносинах.

Індивідуальний розвиток: у психології нарцисизм також розглядається в контексті індивідуального розвитку та психологічного здоров'я. Занадто велика концентрація на собі може призвести до проблем взаємодії з іншими та розладів у психічному стані.

Спроба дефініції нарцисизму в сучасному світі: у сучасному світі поняття нарцисизму визначається не лише як самолюбство, але й як елемент культури, політики, соціальних відносин та психології. Воно продовжує еволюціонувати та адаптуватися до сучасних реалій [16, с.74].

Таким чином, історія розвитку поняття "нарцисизм" свідчить про його багатогранність та значущість в різних сферах культури та науки.

1.2. Психологічні особливості нарцисизму

Нарцисизм, в психології, є складним психічним явищем, яке включає в себе широкий спектр особистісних та поведінкових рис. Це поняття було вперше введено Зигмундом Фройдом, але отримало подальший розвиток і

уточнення в роботах численних інших психологів і психіатрів. Розглядати нарцисизм можна як з позитивного, так і з негативного погляду, оскільки він має як здорові, так і патологічні аспекти [21, с.75].

Позитивні аспекти нарцисизму включають здатність до самооцінки, самопізнання та самоповаги. Здоровий нарцисизм може сприяти розвитку самостійності, високої мотивації до досягнень та успіху, а також формуванню стійкого психічного благополуччя. Людина з розвиненим позитивним нарцисизмом може відчувати себе цінною, має високий рівень енергії та ініціативи, а також може впевнено ставитися до власних можливостей та досягнень.

З іншого боку, нарцисизм може призвести до формування патологічних рис особистості, таких як грандіозність, емоційна холодність, неспроможність емпатії та надмірна потреба в захопленні. Ці ознаки часто виявляються в нарцисичних розладах особистості, де відсутність реальності і перебільшення власної важливості можуть призвести до конфліктів у взаємовідносинах та соціальній ізоляції [1, с.33].

Науковці також розглядають різні стадії розвитку нарцисизму, починаючи від дитинства та закінчуючи дорослим віком. Підлітковий нарцисизм, наприклад, може виявлятися у перебільшеному уявленні про власну важливість, а також може бути пов'язаний із конфліктами у процесі формуванні особистої ідентичності. У дорослому віці, нарцисизм може проявлятися в різних формах, включаючи самозакоханість, грандіозність, або навіть в деструктивному вигляді, такому як нарцисичний розлад особистості.

Дослідження цього психологічного явища допомагає краще розуміти його вплив на індивіда та суспільство в цілому. Подальші вивчення нарцисизму сприятиме розробці ефективних методів лікування та попередження його негативних наслідків.

Основною рисою нарцисичного розладу є заміщення нормального, здорового "я" патологічним грандіозним "я". У цьому стані людина надто інтенсивно зосереджена на самій собі і своїй важливості. Патологічне

грандіозне "я" живить несамовитий егоїзм та перекіс почуття власної величі. У нарцисів завжди присутні великі амбіції, фантазії про успіх, ігнорування реальності, що ставить під сумнів їхнє сприйняття світу, а одночасно вони сильно залежать від зовнішнього визнання та періодично відчують невпевненість у собі. Таким чином, нарцисичні особистості уникають ситуацій, де їхня велич може постраждати. У найважчих випадках, коли нарцис розуміє, що його уявлення про велич очевидно не відповідає реальності, і відчуває провал у своїх фантазіях, він може повністю ізолювати себе від соціальних контактів, втрачає працездатність і потрапляє в глибоку депресію, сприймаючи себе невдахою. Завдяки цим установкам нарциси мають болісні переживання заздрості [7, с.45].

Ще однією поширеною реакцією нарциса на заздрість є сексуальний проміскуїтет. Наприклад, чоловік може запалюватися при знайомстві з новою жінкою, активно встановлюючи відносини та захоплюючись коханою. Проте, невідомо для нього, він заздрить її привабливості, оскільки вона привернула його увагу та здобула владу над ним. Невдовзі він, несвідомо, починає знецінювати її, використовуючи дискваліфікаційну поведінку для подолання почуття нарцисичної заздрості [5, с.96].

Нарцис швидко відчуває байдужість, сумніви та критику щодо того, що раніше звеличував у своєму партнері. За короткий час він стає втомленим, байдужим та холодним, готовим закохатися в когось нового. Однак новий роман розгортається за тією ж схемою, оскільки центральною точкою для нарциса є його грандіозне "я". Внаслідок цього страждають його моральні цінності. У виборі ситуацій нарцис керується не цінностями, а заборонами, проявляючи не почуття провини чи утиску совісті, але страх сорому та бою викриття.

Для визнання нарцисизму патологією, а не рисою характеру, особа повинна проявляти щонайменше п'ять з дев'яти характерних ознак:

1. Надмірне відчуття власної важливості, що проявляється у непропорційному піднесенні та бажанні отримати визнання, навіть без справжніх досягнень.
2. Стійке уявлення про власні досягнення, силу, привабливість та ідеального партнера.
3. Глибоке переконання в тому, що вони є унікальною і особливою особистістю, вартою лише компанії найкращих людей: найбагатших, впливових, відомих.
4. Постійне бажання привертати увагу до себе.
5. Невиправдано високі очікування, що інші повинні задовольняти особливі потреби та надавати почесні.
6. Маніпулятивна поведінка, що супроводжується використанням інших людей для досягнення своїх цілей.
7. Відсутність співчуття та небажання враховувати почуття інших.
8. Переконання, що інші заздять їм, або бажання мати те ж саме, що й більш успішні особи.
9. Провокації або вираження пихатої поведінки [12, с.55].

В "Альтернативній моделі DSM-5 для розладів особистості" нарцисичний розлад особистості характеризується порушенням у особистісному функціонуванні та патологічними особистісними якостями. Згідно з цією альтернативною моделлю, нарцисичний розлад вважається станом, коли особистісне функціонування помірно або серйозно порушено в мінімум двох із чотирьох наступних областей:

- Ідентичність. При цьому порушенні спостерігається надмірна залежність від оцінки себе через інших, нестабільна самооцінка та емоційна нестійкість, що відображається у змінах настрою та ставленні до себе.

- Саморегуляція поведінки. Характеризується тим, що особа може виявляти збільшену потребу в одержанні підтримки та позитивної оцінки від інших, встановлюючи свої стандарти відповідно до цих очікувань. Це може призводити до недостатньо обґрунтованих або перебільшених вимог до себе

або до інших, а також до неспроможності розуміти справжні мотиви своєї поведінки.

- Емпатія. У людини з нарцисичним розладом може бути обмежена здатність розрізняти і розуміти емоції та потреби інших людей, оскільки її увага часто зосереджена на власних потребах, досягненнях та власному статусі.

- Інтимність. Особа з нарцисичним розладом виявляє обмежений інтерес до життя партнера та віддає перевагу своїм власним потребам та вигодам. Відносини зазвичай спрямовані на задоволення власних потреб і досягнення власних цілей, а не на взаємне розуміння, підтримку та співпереживання [13, с.75].

1.3. Різновиди нарцисизму та їх характеристики

Більшість сучасних психоаналітиків за межами України вважають, що формування нарцисичної патології тісно пов'язане з раннім стимулюванням матір'ю невідтриманої автономії під час процесу сепарації-індивідуації. Прематурна незалежність посприяє задоволенню матір'ю, яка сама проявляє нетерпимість до будь-якої залежності, і це часто виражається нарцисичними рисами в її характері. Стимулюючи незрілу автономію, нарцисична мати має на меті перетворити свою дитину в об'єкт свого власного нарцисичного задоволення [17, с.9].

Відзначаючи, що нарцисичні пацієнти мають особливі якості ще з самого народження, О. Кернберг вказує на об'єктивно викликаючий захоплення та заздрість характер цих осіб. Нарцисична мати використовує свою дитину як продовження себе, позначаючи його як "особливого", "генія", "діаманта" чи "предмет мистецтва".

Рідко зустрічається патологічний нарцисизм, породжений синдромом "мертвої матері", описаним Андре Гріном. Ці люди, незважаючи на відсутність депресії, відчувають патологічну байдужість до життя.

Травматичний досвід дитинства, пов'язаний з важкими депресіями матері, формує образ депресивної, мов мертвої матері у свідомості дитини. Власне відсутністю вони, здавалося б, намагаються відновити втрачений зв'язок. Ці нарцисичні пацієнти, хоча можуть нормально функціонувати зовні, майже не проявляють грандіозність, але внутрішні відчуття порожнечі і безглуздості роблять їхнє життя нестерпним [12, с.75].

Незважаючи на різноманіття думок серед вчених, вони домовляються, що нарцисична особистість завжди формується в умовах неадекватного сприйняття та виховання дитини. Важливо враховувати соціальну ситуацію розвитку, таку як вплив батьків і виховання. Однак, окрім соціальних аспектів, існують внутрішні схильності, і ця гіпотеза вимагає докладнішого емпіричного та теоретичного вивчення [14, с.55].

Г. Аммон визначає нарцисизм як ключовий аспект особистості, який проявляється у різних людей в різній мірі. Він пропонує класифікацію нарцисизму, розрізняючи конструктивний, деструктивний і дефіцитарний нарцисизм [6, с.45].

Нижче наведена таблиця 1.1, яка коротко висвітлює характеристики кожного типу нарцисизму.

Таблиця 1.1

Тип нарцисизму	Характеристика
Конструктивний	характеризується позитивним ставленням до своєї особистості, здоровою самооцінкою та чітким розумінням власних потреб та цілей;
Деструктивний	відзначається нездатністю приймати критику, виявленням власної вразливості та бажанням контролювати оточуючих;
Дефіцитарний	характеризується відчуттям неповноцінності та невдачі у різних сферах життя, а також постійним пошуком підтвердження своєї важливості та

Ця класифікація Аммона надає різні ракурси для розуміння різних виявів нарцисизму в особистості. Важливо враховувати, що розвиток нарцисизму може бути взаємодією різних факторів, які включають як зовнішнє оточення, так і внутрішні особливості конкретної особистості [3, с.8].

1.4. Вплив нарцисизму на формування особистості осіб юнацького віку

Вплив нарцисизму на формування особистості осіб юнацького віку є важливим аспектом, оскільки саме в цьому періоді відбувається активний процес становлення і розвитку особистості. Нарцисизм, як психологічна риса, може мати різноманітні вияви та впливи на молодь, впливаючи на їхні взаємини, самооцінку, амбіції та загальний психічний стан.

По-перше, важливо враховувати вплив нарцисизму на міжособистісні відносини. Молодь з вираженим нарцисичним складом особистості може виявляти тенденції до домінування відносинами, прагненням бути в центрі уваги та пошуком підтримки для своїх ідей та досягнень. Це може призвести до взаємних конфліктів та непорозумінь з оточуючими, особливо якщо вони не поділяють тих самих великих амбіцій [16, с.22].

По-друге, нарцисичні риси можуть впливати на самооцінку та ставлення до власного "я". Молодь з високою самооцінкою та переконаністю у власних можливостях може активно прагнути до досягнень, але в той же час бути вразливою до критики та невдач, що може викликати стрес та негативно впливати на психічне здоров'я.

По-третє, нарцисизм може впливати на формування моральних цінностей та етичних поглядів. Молодь із сильним нарцисизмом може бути спрямована на досягнення власних інтересів і бажань, не завжди враховуючи

моральні аспекти. Це може впливати на їхні відносини з оточуючими та загальне визначення своєї ролі в суспільстві[18, с.21].

Усі ці впливи, враховуючи контекст і індивідуальні особливості, формують психологічний ландшафт особистості під час юнацького віку. Важливо відзначити, що нарцисизм може виявлятися в різних ступенях в різних людей, і визначальним чинником є здатність особистості до адаптації та змін.

Загалом, формування особистості осіб юнацького віку залежить від взаємодії багатьох факторів, і нарцисизм може відігравати як позитивну, так і негативну роль у цьому процесі. Важливо створювати умови для збалансованого розвитку, враховуючи індивідуальні особливості та сприяючи формуванню здорового самоусвідомлення та взаємин з навколишнім середовищем.

Враховуючи вищезазначені аспекти, важливо розрізнати між здоровим самолюбством та патологічним нарцисизмом, оскільки перший може бути корисним для саморозвитку та досягнень, а другий може мати негативний вплив на загальне функціонування особистості та її взаємини зі світом. Збалансований розвиток особистості та підтримка від навколишнього середовища грають ключову роль у формуванні позитивного впливу нарцисизму на молодь [19, с.33].

Висновки до 1 розділу

З початкової концепції нарцисизму в грецькій міфології до сучасних теорій і досліджень, термін «нарцисизм» пройшов великий шлях, відображаючи еволюцію розуміння людської природи та особистості. За певний період часу нарцисизм став не лише предметом міфів та легенд, а й об'єктом серйозних наукових досліджень.

Нарцисизм є явищем, що відображає складність та багатогранність людської особистості. Він може виявлятися у різних формах і проявах,

включаючи грандіозний та вразливий нарцисизм. Грандіозний нарцисизм характеризується перекрученою самооцінкою та великою потребою у визнанні та увазі, тоді як вразливий нарцисизм проявляється у відчутті внутрішньої непевності та чутливості до критики.

Об'єктивні фактори, такі як нарцисична сім'я, мати з емоційним дефіцитом або неприязно налаштована, а також надмірна стимуляція дитини в ранньому віці для формування автономії, можуть сприяти патологічному нарцисизму.

Суб'єктивні фактори, такі як темперамент, стать та порядок народження дитини, також можуть впливати на розвиток нарцисизму в певних випадках.

Юнацький вік - це період значних психологічних та емоційних змін, який супроводжується впливом зовнішніх чинників, наприклад, сім'ї, оточення, соціальні мережі та медіа.

Нарцисизм може відгравати як позитивну, так і негативну роль у цьому процесі, в залежності від його вираженості та контексту.

Висока самооцінка, яка супроводжується переконаністю у власних можливостях, може мотивувати молодь до активної діяльності та досягнень, проте в той же час може призвести до недоліків у сприйнятті критики та неуспіхів.

Таким чином, розуміння цих динамік є ключовим для усвідомлення та ефективного управління різними вираженнями нарцисизму в особистості.

РОЗДІЛ 2. ПРОЯВИ НАРЦИСИЗМУ У МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИНАХ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

2.1. Самовизначення та самореалізація в контексті нарцисизму

Самовизначення та самореалізація відіграють ключову роль у формуванні особистості, і їх взаємодія з нарцисизмом може мати значущий вплив на психічне та емоційне благополуччя особи.

Самовизначення - це процес формування внутрішньої самосвідомості та визначення власних цінностей, переконань і життєвих пріоритетів. У контексті нарцисизму, особистість з вираженим самовизначенням може мати тенденцію завищувати свою важливість та унікальність, шукати постійне визнання та захоплення оточуючих.

Самореалізація, з іншого боку, - це процес розвитку та вираження власного потенціалу, здійснення власних здібностей та досягнення особистої гармонії. У контексті нарцисизму, особа може прагнути до самореалізації, переконана у своїй особливості та винятковості, шукати визнання та підтвердження свого унікального внеску [5, с.55].

Однак, коли нарцисизм перетинає межі, може виникнути дисбаланс. Виражений нарцис може перекладати самовизначення в грандіозне перебільшене уявлення про себе, а самореалізацію - в безкритичне прагнення до визнання та успіху, ігноруючи потреби інших. Це може призвести до конфліктів у взаємодії з іншими людьми та утруднити відносини.

У позитивному виявленні, нарцисизм може стимулювати особу до досягнень та самовдосконалення. Однак важливо зберігати баланс і уникати винесення своєї важливості за межі, щоб забезпечити здоровий розвиток особистості.

Потреба у самодетермінації, також відома як потреба в автономії, передбачає свободу від зовнішніх впливів, коли особа сприймає себе як причину своїх дій. Це прагнення контролювати власні дії та бути незалежним

ініціатором. Взаємодія цих двох потреб має значний вплив на розвиток особистості та досягнення цілей [13, с.24].

Забезпечення реалізації двох основних потреб є важливою умовою для досягнення людиною психологічного благополуччя, яке є визначальним поняттям у рамках позитивної психології. При цьому важливо створювати можливості для самовдосконалення, підтримки власної автономії та розвитку власних компетенцій. Це сприяє створенню умов для повноцінного, гармонійного та задовільного життя особистості.

З цих трьох вроджених потреб людини виникають дві форми мотивації: внутрішня і зовнішня. Внутрішня мотивація виникає зсередини особистості і зазвичай базується на власних цінностях, цілях та інтересах. Людина, яка діє з внутрішньою мотивацією, зазвичай знаходить задоволення від самого процесу роботи або досягнення цілей, а не лише від зовнішніх винагород чи визнання (див. рис. 2.1).

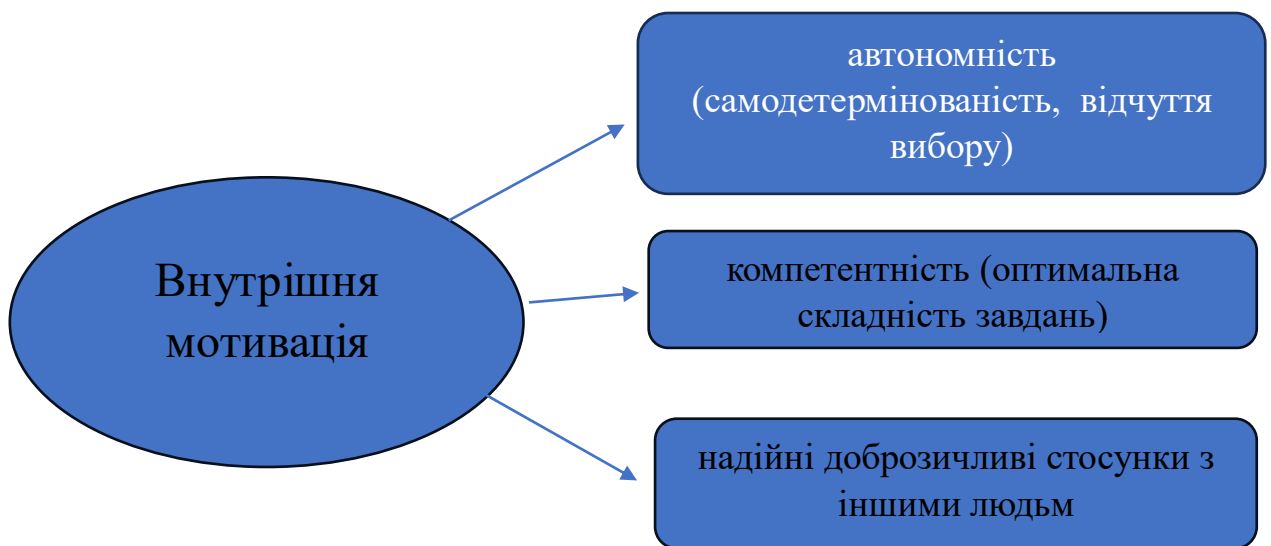

Рис. 2.1. Основні психологічні потреби, що становлять основу внутрішньої мотивації в рамках теорії самодетермінації

Зовнішню мотивацію спрямовано на інтерес ззовні, оскільки особа може виявити непривабливість до виконання дій, які вона не бажає виконувати за власним бажанням. Щоб зовнішня мотивація була ефективною,

важливо враховувати дві умови. По-перше, має бути ясний свідомий зв'язок між діяльністю та її результатами. По-друге, наслідки поведінки повинні мати емоційну значущість для особи і володіти для неї певною цінністю. Це поняття привабливості отримало назву "валентність" [5, с.74].

Формула для зовнішньо мотивованої поведінки може бути виражена як: Поведінка = Валентність x Очікування. Таким чином, якщо хоча б один із чинників буде рівний нулю, результат також буде нульовим. Якщо наслідки дії не мають значення для особи, вона може відмовитися виконувати цю дію.

2.2. Взаємодія з іншими в соціальних мережах та в реальному житті

Взаємодія з іншими, як у соціальних мережах, так і в реальному житті, є ключовим аспектом формування нашої особистості, сприяє соціальному розвитку і взаєморозумінню. Обидва ці аспекти мають свої відмінності, але водночас доповнюють один одного, створюючи комплексний образ нашого соціального життя.

У соціальних мережах взаємодія часто відбувається в віртуальному просторі, де люди можуть обмінюватися ідеями, інформацією, думками та враженнями. Це створює можливість для зв'язку з людьми з різних куточків світу та різних культур. Спілкування у соціальних мережах може бути зручним, швидким та ефективним, зокрема завдяки можливостям інстант-повідомлень, обговорень та спільної діяльності [8, с.85].

Однак, не зважаючи на всі переваги віртуального спілкування, важливо усвідомлювати, що воно не може повністю замінити реальні особисті зустрічі та взаємодії. У реальному житті взаємодія відбувається обличчя в обличчя, що включає в себе не лише слова, але й тілесну мову, жести, тон голосу та інші нетверджені аспекти спілкування. Це дозволяє краще розуміти емоції та інші нюанси комунікації [25, с.96].

У соціальних мережах може бути легше зберегти відстань і вибирати, з ким саме ви хочете взаємодіяти. З іншого боку, реальне життя надає нам

можливість розвивати глибокі особисті стосунки, будувати довіру та емпатію через особистий контакт.

У кінцевому підсумку, інтеракція в онлайн середовищі та в реальному житті взаємодіють доповнюючи один одного, створюючи різноманітні можливості для розвитку особистості та нашого соціального оточення. Сприяючи обидвом формам взаємодії, ми отримуємо можливість збагачувати своє життя через різноманітні контексти та досвіди [15, с.42].

У соціальних мережах ми можемо долучитися до спільнот, обговорювати теми, які цікавлять нас, та спілкуватися з представниками різних професій і культур. Це сприяє обміну ідеями та дозволяє нам вчитися від інших, навіть не виходячи з дому. Сучасні технології дозволяють нам будувати важливі зв'язки, які можуть стати основою для співпраці та подальшого особистісного зростання.

Важливо враховувати, що незалежно від форми взаємодії, етикет і повага до інших завжди залишаються ключовими складовими успішних стосунків. Навчитися бути ввічливими, слухати інших, виражати свої думки та дотримуватися етичних норм – це основа як для віртуального, так і для реального спілкування [17, с.74].

2.3. Вплив нарцисизму на конфлікти та співпрацю в групі ровесників

Нарцисизм, як особистісна риса, може впливати на взаємодію в групі ровесників, конфлікти та співпрацю. Важливо розглядати його в контексті соціальних відносин та формування особистості в період підліткового віку.

Нарцисизм може призвести до конфліктів у групі через ряд факторів. Перш за все, особистості з вираженим нарцисизмом можуть мати тенденцію до високого ступеня конкуренції та прагнення бути у центрі уваги. Це може викликати ревності та негативні реакції в інших членів групи, особливо якщо вони відчують, що їхні власні потреби та досягнення недооцінюються.

З іншого боку, нарцисичні особистості можуть мати труднощі у встановленні емпатії та співчуття, що може впливати на співпрацю в групі. Оскільки вони часто спрямовані на свої власні інтереси та задоволення, може виникати непорозуміння та невміння слухати інших [28, с.75].

З іншого боку, нарцисичні особистості можуть привертати увагу та лідерство в групі, особливо якщо вони обдаровані якимось видатним талантом чи властивістю. Однак це також може призвести до дефіциту взаємодії та рівності в групі, оскільки інші учасники можуть відчувати, що їхні думки та потреби не належним чином враховуються.

Вплив нарцисизму на конфлікти та співпрацю в групі ровесників може бути значущим і визначається специфікою нарцисичних рис особистості. Особи з вираженим нарцисизмом часто виявляються у центрі уваги, витрачаючи значний час на самоствердження та підтримку свого власного іміджу. Це може створювати напруженість та конфлікти в групі, оскільки інші члени можуть відчувати надмірне самолюбство і неспроможність нарциса віддавати увагу іншим [19, с.75].

У групових взаємодіях важливо враховувати баланс між самовираженням та увагою до інших. Спроможність нарциса адаптуватися до потреб групи та демонстрація емпатії може покращити його стосунки з іншими членами. З іншого боку, якщо нарцис використовує групу виключно для власних потреб, це може викликати негативні реакції і створювати конфлікти, що, в кінцевому підсумку, може негативно позначитися на співпраці в групі ровесників.

Крім того, нарцисичні особистості можуть виявляти схильність до конкуренції та бажання завжди бути найкращими. Це може створювати конфліктні ситуації в групі, оскільки такі особистості можуть відчувати необхідність підкреслювати свою перевагу та зазіхати на лідерські позиції. Варто відзначити, що конфлікти, викликані нарцисичними рисами, можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на групу [15, с.32].

У деяких випадках конкуренція може стимулювати кращі досягнення та розвиток групи. Однак занадто велика конкуренція може також породжувати неприязність та затінювати спільні цілі групи. Важливо, щоб нарцисичні особистості були свідомі важливості співпраці та сприймали конкуренцію як стимул до зростання, а не як засіб для визначення власної переваги.

Загалом, ефективна робота в групі ровесників залежить від здатності нарцисичних особистостей до саморефлексії, розвитку навичок комунікації та вміння пристосовуватися до різноманітних рольових сценаріїв в групових ситуаціях. Сприяння здоровому самовизначенню та розвиток емоційної інтелігентності можуть сприяти покращенню взаємодії та співпраці в групах ровесників [22, с.75].

У питаннях співпраці в групі нарцисиможуть виглядати як особи, які схильні до самовихваляння та вигадкування, але при цьому важливо враховувати, що це може бути результатом їхнього бажання вразити інших членів групи. Якщо це супроводжується здатністю слухати та розуміти інших, то вони можуть приносити користь групі, сприяючи стимулюванню та наповненню групової діяльності.

Зауважимо, що успішна взаємодія та співпраця в групі, де присутні нарцисичні особистості, вимагає збалансованого підходу та взаєморозуміння. Здатність до комунікації, адаптації та врахування інших може сприяти створенню позитивного групового середовища, в якому кожен учасник може зробити свій внесок та досягти спільних цілей [10, с.88].

Важливо також зазначити, що нарциси можуть впливати на динаміку групи в залежності від їхнього рівня нарцисичних рис і здатності контролювати свої поведінкові та міжособистісні аспекти. Якщо нарцис проявляє агресію, недостатньо контролює свої емоції чи намагається заволодіти увагою групи, це може спричинити конфлікти та роздратування всередині групи.

У той час як конфлікти можуть виникати через прагнення нарциса до домінування та бажання виділятися, успішна співпраця можлива, якщо ці

особистості розвивають навички спільної роботи, ефективно взаємодіють та вчаться взаєморозумінню. Наприклад, нарциси можуть бути мотивовані досягти високих результатів, що сприяє досягненню спільних цілей групи [30, с.45].

У групових конфліктах, нарциси можуть реагувати негативно на критику або відчуття загрози своєму статусу. Важливо враховувати ці особливості при розв'язанні конфліктів та спрямувати їхню енергію на побудову позитивного спільного робочого середовища.

Групова терапія або тренінги з розвитку навичок спілкування можуть бути корисними для нарцисів, щоб вони змогли покращити свої міжособистісні вміння та здатність співпрацювати в групових ситуаціях. Підтримка фахівця з психології може також бути корисною для вирішення особистісних аспектів, пов'язаних із ступенем нарцисизму [29, с.23].

Усі учасники групи мають можливість взаємодіяти, навчатися від інших та вирішувати конфлікти з метою досягнення спільних цілей. Праця над взаєморозумінням та побудовою здорових взаємовідносин є важливим етапом для створення продуктивного та емоційно-задовільного групового середовища.

Висновки до 2 розділу

У сучасному світі, вплив соціальних медіа та інших інформаційних платформ сприяє формуванню нереалістичних вимог до себе, поєднаних зі схильністю до самолюбівання. Люди часто порівнюють свої життя з ідеалізованими образами, які показуються у мережі, що призводить до відчуття невдачі та недостатності.

Прагнення до успіху, слави та багатства здавалося би є нормою, але дійсність полягає в тому, що більшість людей не досягне великих успіхів у житті. Фактично, багато хто залишиться на середніх посадах, працюючи наполегливо, але не досягаючи визнання та багатства. Потрібно звертати

увагу на те, що соціальні медіа показують лише малу частину реальності, і розуміти, що успіх може мати різні форми, які не завжди відображаються у віртуальному світі.

Вплив нарцисизму на динаміку конфліктів та співпрацю в групі однолітків є складним і залежить від конкретних рис нарцисичної особистості.

У підлітковій групі, де кожен учасник стежить за своїми інтересами, особливо важливо знайти баланс між власною самооцінкою та взаємодією з іншими. Нарцисичні індивіди, які часто переоцінюють свої здібності та інтереси, можуть ставити себе на перше місце у взаємодії з іншими у групі. Їх потреба у визнанні та пошані може призводити до конфліктів з іншими учасниками групи, які також прагнуть уваги та визнання.

Таким чином, нарцисизм може створювати напругу та негативний внутрішній клімат у групі ровесників, ускладнюючи спілкування, співпрацю та розв'язання конфліктів.

Важливо навчити підлітків розуміти важливість взаємодії та взаєморозуміння у групі, а також розвивати навички співпраці та спільної діяльності на основі взаєморозуміння та поваги до інших учасників групи. Здатність збалансувати індивідуальність з загальними інтересами групи сприятиме досягненню гармонії та успіху у спільних справах.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ПРОЯВІВ НАРЦИСИЗМУ У ПРОЦЕСІ НАЛАГОДЖЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

3.1. Способи діагностики та корекції нарцисичних рис осіб юнацького віку

Для емпіричного вивчення обраної теми було проведене психологічне дослідження. У дослідженні нарцисичних рис у юнацькому віці взяли участь 30 осіб, зокрема 13 юнаків і 17 дівчат, віком 15-16 років, які навчаються у Черніховецькому ліцеї Тернопільської області. Дане дослідження було проведене у рамках проходження переддипломної практики в березні 2024 року.

З метою визначення загальної оцінки рівня нарцисизму мною було використано такі методики: нарцисичний опитувальник особистості NPI-40 та шкала сензитивного нарцисизму (розроблена Х. М. Хендіном і Дж. М. Чик).

Особистісний опитувальник нарцисизму (Narcissistic Personality Inventory – NPI-40), створений R. Raskin та C.S. Hall. Даний опитувальник широко використовується в психологічних дослідженнях для вимірювання рівня нарцисизму як психологічної риси особистості. Він базується на визначенні нарцисичного розладу особистості, але не є діагностичним інструментом для Narcissistic Personality Disorder (NPD). NPI-40 створений для вивчення субклінічного або звичайного вираження нарцисизму. Опитувальник містить 40 пар тверджень, і в кожній парі респондент повинен вибрати те твердження, яке найбільше відповідає його власній думці. Результати виводяться в балах і відсотках[25, с.45].

Іншим засобом є шкала вразливого нарцисизму, розроблена Х. М. Хендіном і Дж. М. Чик на основі шкали нарцисизму Х. Мюррея. За допомогою шкали можливо визначити сензитивний аспект нарцисизму, тобто

ті особливості, які включають в себе високий рівень вразливості та нестабільне самопочуття.

Використання цієї шкали дозволяє не лише визначити рівень сензитивного нарцисизму, але й виявити його особливості в контексті нормальної особистості та граничних станів. Шкала містить 10 тверджень, які оцінюються за п'ятибальною шкалою від «дуже нехарактерно» до «дуже характерно». За результатами опитувальника чим вищий бал отримує учасник опитування, тим вищий рівень надчутливого нарцисизму.

Обидві методики призначені для вимірювання рівня нарцисизму в особистості, шляхом оцінки різних аспектів цієї особистісної риси. Вони дозволяють отримати об'єктивну оцінку нарцисичних рис та їх вплив на психологічне функціонування людини.

Варто зазначити що, вище наведені методики констатовані як достатньо надійний та валідний діагностичний інструментарій для використання у дослідницьких цілях.

3.2.Результати експериментального дослідження міжособистісних взаємин осіб юнацького віку

Юнацький вік – це період, коли особистість формується та розвивається, а самоідентифікація відіграє ключову роль у процесі визначення власного місця в світі. У цьому контексті, нарцисизм може виявитись ключовим фактором, що впливатиме на якість міжособистісних взаємин та соціальну адаптацію молоді[14, с.26].

Сучасна культура індивідуалізму та успіху сприяє поширенню нарцисичних рис у молодіжному середовищі. Соціальні мережі, де кожен може створити ідеалізований образ себе та отримувати підтримку через лайки та коментарі, стимулюють розвиток нарцисичних тенденцій. Високий рівень нарцисизму серед користувачів соціальних мереж стає предметом епідеміологічної уваги. Ті, хто раніше демонстрували нездорову поведінку у

вузькому оточенні родичів і друзів, сьогодні отримують величезну аудиторію для свого прояву нарцисичних рис.

Отже, важливо розуміти, що нарцисизм не тільки впливає на спілкування та міжособистісні взаємини, але також може мати серйозний вплив на психічне та емоційне благополуччя молоді. З огляду на те, варто створити підтримуюче та надійне середовище для молоді, де вони зможуть розвивати свої соціальні та емоційні навички, а також формувати здоровий світогляд.

За результатами дослідження отримано такі показники, авторитет складає найвищий середній показник серед усіх рис (3,9%). Простежується певна схильність учнів до лідерства, а саме, бажання бути лідерами. Школярі проявляють впевненість у собі, а також прагнуть до самостійності та незалежності. Не менш важливим, для підлітків є пошук визнання від батьків, вчителів та інших авторитетних осіб.

Менш вираженими є показники демонстративності (2,76%), використання людей (2,2%), вибраності (2,1%) та самодостатності (2,0%). Демонстративність у школярів проявляється через бажання бути в центрі уваги, наприклад, в класі вони активно демонструють свої здібності та досягнення. Особливу увагу приділяють зовнішньому вигляду, стильному одягу або макіяжу з метою привернути увагу оточуючих. Активність у соціальних мережах є ще одним способом прояву демонстративності у осіб юнацького віку. Підлітки активно використовують соціальні мережі для того, щоб викласти свої думки, емоції та враження з метою отримання уваги та схвалення від інших. Публікація відео та фотографій спрямована на те, щоб продемонструвати своє життя у «найкращому» світлі, показати свої досягнення, захоплення та інтереси.

Маніпуляція як один із способів використання людей, часто застосовується підлітками для досягнення власних цілей. Дана шкала дозволяє визначити окремі аспекти нарцисичної особистості. Отримані показники шкали свідчать, про те, що певна частина досліджуваних має

схильність до використання інших, нехтування потребами та емоціями оточуючих. Особи юнацького віку ставлять у пріоритет свої власні інтереси та бажання, тим самим створюючи конфлікти у взаємодії з іншими людьми.

За результатами шкали вибраності, визначено потребу старшокласників бути визнаними та відчувати повагу до себе, це стимулюватиме до досягнення важливіших цілей та успіху у навчанні. Проте, важливо зауважити тенденцію до домінантної поведінки, яка може мати як позитивний, так і негативний вплив. Позитивна домінантність проявляється у вмінні згуртувати та скерувати своїх однолітків до командної роботи та досягнення спільних цілей. Негативна домінантна поведінка школярів полягає у створенні конфліктних ситуацій та нав'язуванні своїх поглядів однокласникам.

Наступний показник – самодостатність, виражений в підлітків у відносно незначній мірі, він полягає у відчутті власної важливості та здатності до самостійності в різних аспектах життя. Школярі демонструють певний рівень внутрішньої сили, амбіційність та впевненість у собі.

Найнижчі показники виявлено за шкалами переваги (1,6 бали) та марнославства (1,3 бала). Шкала переваги дозволяє визначити, наскільки імпульсивно підлітки виявляють нарцисичні риси в ставленні до себе та оточуючих. За результатами тестування у більшості школярів виявлено завищену самооцінку, яка проявляється у переоціненні власних здібностей та можливостей. Підлітки заціклені на тому, щоб бути доскональними, кращими за інших та відповідати високим стандартам. Прагнення бути кращими створює певну конкуренцію та конфліктні ситуації з однолітками. Марнославство характеризується надмірною увагою до себе, самозакоханістю та демонстрацією свого зовнішнього вигляду. Особи юнацького віку витрачають багато часу на соціальні мережі, де вони публікують фотографії, для того, щоб отримати підтримку та визнання від своїх однолітків та інших користувачів.

Виразність кожної риси нарцисизму представлено у трьох рівнях: низькому, середньому та високому, що відображено в таблиці 3.1, для зручності переведено у відсотки.

Таблиця 3.1.

Рівні вираженості нарцисичних рис

Рівень	Авторитет	Демонстративність	Перевага	Вибраність	Використання людей	Самодостатність	Марнославство
Низький	10%	26,67%	57%	50%	33%	46,66%	46,67%
Середній	80%	60%	37%	26,67%	47%	26,67%	40%
Високий	10%	13,33%	6%	23,33%	20%	26,67%	43,33%

Згідно з даними таблиці, більшість досліджуваних демонструють низькі рівні вираженості нарцисичних рис за шкалами переваги, вибраності, самодостатності та марнославства. Враховуючи незначну різницю визначено середній рівень переважаючих нарцисичних рис за шкалами авторитету, демонстративності та використання людей. Порівнюючи низький, середній та високий рівні виразності, учні старших класів виявили схожі кількісні показники демонстративності, вибраності та самодостатності.

Варто зазначити, що середнє значення загального показника нарцисизму серед осіб юнацького віку становить 15,9 бала, що свідчить про середній рівень вираженості. Розподіл рівня нарцисизму у вибірці складає 10% опитуваних мають низький рівень нарцисизму, такий результат означає, що дана частина досліджуваних має менш виражену схильність до

підвищеної самооцінки, 70% - середній, який вказує, що зазначений рівень є типовим для більшості респондентів, а 20% - високий, виражена тенденція до завищеної самооцінки, результати подані у вигляді діграми (рис.3.1).

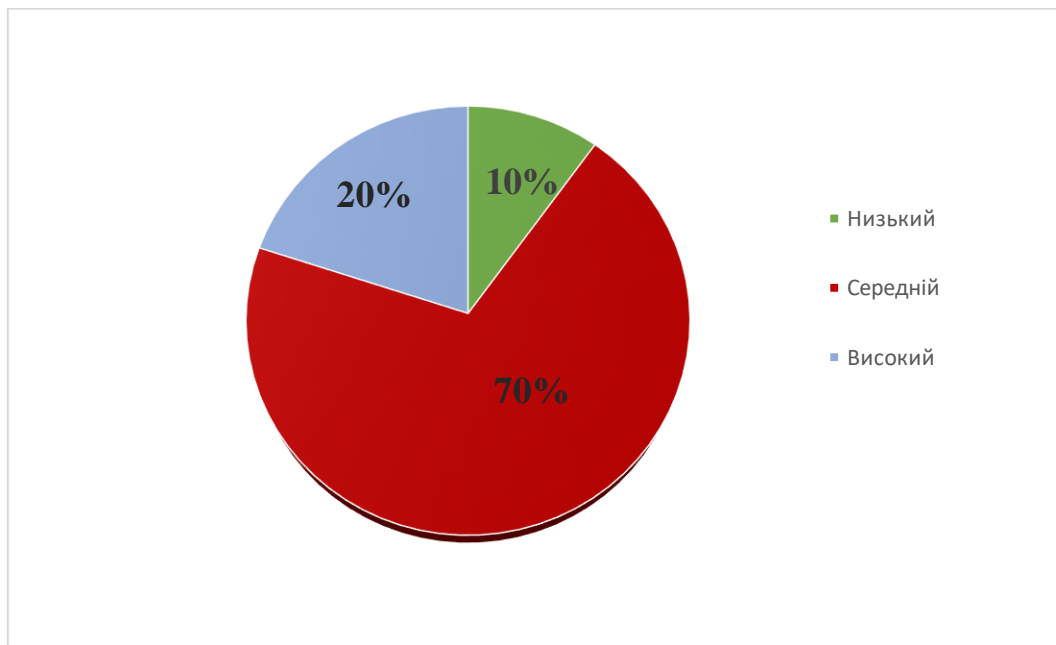

Рис. 3.1. Результати за методикою «Нарцисичний опитувальник особистості (NPI-40)»

Отримані результати свідчать про наявність амбіцій та бажання досягти успіху в різних сферах діяльності серед респондентів, вказуючи на здорове самолюбство. Здатність відчувати власну цінність та бажання досягти успіху є важливими факторами, для стимулювання саморозвитку та покращення результатів у навчанні та інших аспектах життя. Ця якість може сприяти більш ефективній та успішній життєдіяльності учнів, оскільки вона мотивує їх до досягнення своїх цілей та розвитку навичок.

За результатами наступної методики було визначено рівень вразливого нарцисизму в осіб юнацького віку. Отримані результати подані у вигляді діаграми відсоткового співвідношення (рис. 3.2).

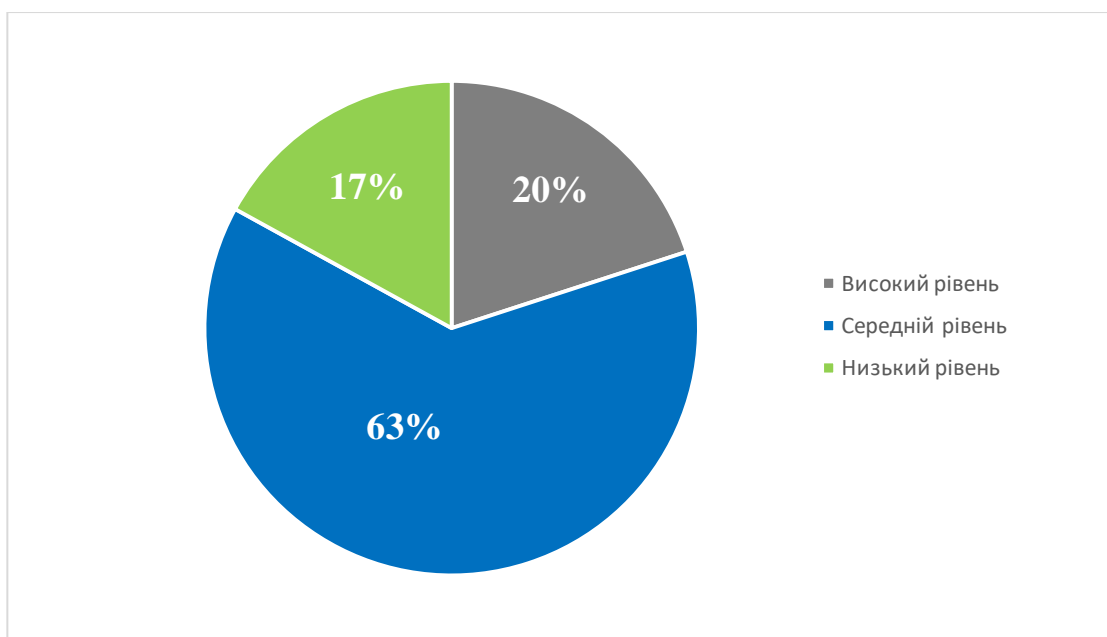

Рис. 3.2. Результати за методикою «Опитувальник вразливого нарцисизму (HSNS)»

У більшості досліджуваних виявлено середній рівень вразливого нарцисизму, що становить 63%, це свідчить про поширеність вразливого нарцисизму серед молоді. Даний рівень характеризується помірною чутливістю до критики та потребою у визнанні, але ці ознаки не є дуже вираженими. Високий рівень складає 20%, що вказує на глибокі емоційні потреби та низьку самооцінку особистості. Підлітки з таким рівнем, можуть реагувати на критику з образливістю та роздратуванням, створюючи конфлікти у стосунках. Для них важливо відчувати підтримку та визнання від інших, як спосіб заспокоєння власної самооцінки та зміцнення власної ідентичності. Визначено, що лише 17% респондентів мають низький рівень вразливого нарцисизму. Це свідчить про позитивні показники, а саме більш здорове ставлення до критики, стабільну самооцінку, без пошуку постійного підтвердження своєї цінності. Це дозволяє їм бути емоційно стійкими та незалежними у взаємодії з іншими людьми.

3.3. Практичні рекомендації щодо регуляції нарцисичних рис у осіб юнацького віку

Нарцисизм – це складний феномен, що складається з широкого спектру характеристик, які можуть включати в себе вразливу самооцінку, потребу у постійному визнанні та увазі, а також знижену здатність до емпатії. Особливо у підлітковому віці, коли особистість лише формується, а самоідентифікація перебуває на стадії становлення, нарцисичні риси можуть виявлятися особливо яскраво [20, с.213].

Особи юнацького віку з нарцисичними рисами можуть зазнавати труднощів у встановленні здорових взаємин з оточуючими. Адже, маючи тенденцію до влади та контролю, створюють конфлікти в міжособистісних відносинах. Для підтримки та регуляції нарцисичних рис важливо дотримуватись практичних рекомендацій:

1. Розвиток емпатії. Наприклад, спробуйте підтримати та вислухати інших, проявляючи розуміння та співпереживання. Намагайтесь уявити себе на місці інших людей та зрозуміти їхні почуття. Емпатія сприятиме уникненню непорозумінь та конфліктів.

2. Саморефлексія. Навчайтесь, самостійно аналізувати власні дії та почуття, тим самим виявляючи свої слабкі та сильні сторони. Розуміння своїх внутрішніх почуттів може допомогти краще керувати своїми емоціями та взаємодіяти з іншими.

3. Формування здорової самооцінки. Важливо, розвивати реалістичне сприйняття себе та формувати реалістичну самооцінку. Навчайтесь, сприймати критику конструктивно, як можливість для особистого зростання та вдосконалення.

4. Розвиток соціальних навичок. Виражайте свої почуття та думки конструктивно під час конфліктних ситуацій. Приймайте участь у групових проєктах та командних завданнях, цінують взаємодопомогу та розвивайте здатність допомагати іншим.

Застосування даних практичних рекомендацій сприятиме зменшенню проявів нарцисичних рис та допоможе підліткам збалансувати відносини з собою та оточуючими.

Висновки до 3 розділу

Отже, для емпіричного вивчення обраної теми було проведене психологічне дослідження. Згідно з проведеним дослідженням, участь у ньому взяли 30 осіб юнацького віку, серед яких було 13 юнаків та 17 дівчат віком 15-16 років. Такий вибір вікової та статевої категорій дозволяє отримати більш репрезентативні результати дослідження, оскільки саме в цьому віці формуються основні особистісні риси.

На основі емпіричного дослідження, було визначено, що рівень нарцисизму серед осіб юнацького віку може варіюватися від низького до високого.

Згідно з результатами "Нарцисичного опитувальника особистості", 10% опитуваних мають низький рівень нарцисизму, 70% - середній, а 20% - високий. Окрім, цього опитувальник складається з 7 шкал, які допомагають оцінити різні аспекти нарцисизму у людини.

За результатами «Опитувальника вразливого нарцисизму», виявлено, що 63% досліджуваних мають середній рівень вразливого нарцисизму, 20% високий та 17% низький.

У підсумку, варто зазначити, що результати свідчать про типові вияви нарцисизму серед молоді, при цьому більшість виявляє середні рівні цієї особистісної риси. Це може вказувати на здатність підлітків до адаптації та підтримання здорових міжособистісних взаємин.

Узагальнено, що наявність нарцисичних рис в мирних проявах сприяє позитивному функціонуванню молоді у соціальному середовищі, адже це може спонукати їх до досягнення високих стандартів та успіху в різних аспектах життя.

ВИСНОВКИ

Отже, термін "нарцисизм" спочатку з'явився у працях З. Фрейда, але сам термін має своє коріння у давньогрецькому міфі про Нарциса. У рамках психоаналітичного підходу, нарцисизм розглядається як концепція, що виникає з взаємовідносин між людьми у суспільстві. Чимало дослідників вказують на те, що нарцисизм може представляти собою форму псевдосамостійності особистості, яка, користуючись соціальними цінностями, активно виявляє себе за допомогою різних методів самопрезентації.

Е. Фромм визначає порушений нарцисизм як стан, при якому людина виявляє інтерес тільки до власної особистості, своїх потреб, думок та почуттів, абсолютизуючи свої цінності та ігноруючи цінності інших осіб. Нарцисичний розлад особистості (NPD) представляє собою психічний розлад, в якому особа переконана в своїй винятковості. Хоча нарцисизм часто пов'язується з дорослими, ранні прояви цього розладу можуть з'являтися в дитинстві.

Для батьків, які стурбовані можливим "нарцисизмом" своїх дітей, важливо бути уважними до типових ранніх ознак. До них відносяться соціальні труднощі, надмірна самооцінка та ухильність від відповідальності за свої помилки. Вчасна ідентифікація цих ознак може допомогти у взаємодії та підтримці дитини з раннім проявом нарцисичних рис.

Узагальнюючи, нарцисизм може виявитися важливим аспектом психічного функціонування, але його перебільшення може вести до соціальних проблем та міжособистісних конфліктів. Розуміння цього явища важливо для ефективного підходу до розвитку та підтримки особистостей з проявами нарцисизму.

Емпіричне дослідження, присвячене проявам нарцисизму у процесі налагодження міжособистісних взаємин осіб юнацького віку, розкриває важливі аспекти взаємодії індивідів в цьому життєвому етапі. Результати

дослідження вказують на різноманітність та комплексність проявів нарцисизму серед підлітків, визначаючи індивідуальні особливості їхньої соціальної адаптації та стосунків з оточуючими.

За шкалами авторитету, демонстративності, використання людей, вибраності та самодостатності більшість школярів демонструє середні рівні вираженості нарцисичних рис, що вказує на загальний тренд серед молоді. Це може бути результатом поєднання здорового самовизначення та амбіційності у досягненні особистих та професійних цілей. Зазначається, що більшість підлітків характеризується амбіціями та бажанням досягти успіху, що вказує на позитивний аспект нарцисизму в юнацькому віці, а саме на стимулювання особистого розвитку.

За шкалами переваги та марнославства більшість респондентів визначила низький рівень прояву, що може свідчити про рівновагу між самовпевненістю та стриманістю в проявах власної особистості. Це може бути ключовим аспектом у встановленні позитивних взаємин з оточуючими та формуванні стійких соціальних зв'язків.

Загалом середнє значення показника нарцисизму у підлітків становить 15,9 бала, що характерно для середнього рівня вираженості. Це вказує на те, що більшість осіб юнацького віку виявляє типові, мирні вияви нарцисизму, що сприяє їхньому позитивному функціонуванню в соціумі. З одного боку, нарцисизм може стимулювати до досягнення високих стандартів та успіху в різних сферах життя. З іншого боку, важливо уникати перебільшення цих рис, щоб не стати джерелом конфліктів та затримок у розвитку міжособистісних відносин.

Отже, емпіричне дослідження надає глибоке розуміння різноманітних проявів нарцисизму в міжособистісних взаєминах осіб юнацького віку. Важливо враховувати ці особливості при розвитку програм та підходів до соціальної підтримки для молоді, сприяючи їхньому збалансованому росту та успішній соціальній адаптації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барінова Н.В., Пагава О.В. Взаємозв'язок проблем самотності та спілкування. *Вісник Харківського Національного Університету ім. В.Н. Каразіна: Серія: Психологія*. Харків, 2010. № 902. С. 13–18.
2. Бугайцова А.С. Самотність як бар'єр та ресурс самодостатності. // *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологія*. 2016. Вип. 1. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn.2016.1.3> (дата звернення: 03.01.2024)
3. Галецька І.І. У пошуках свободи: внутрішня свобода як критерій психологічного здоров'я. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. 2010. Вип. 10. С. 129-139.
4. Гасанова П.Г., Омарова К.М. Психологія самотності: навчально-методичний посібник. Київ: Товариство з обмеженою відповідальністю Фінансова Рада України (Київ), 2017. 76 с.
5. Гоулман Д. Емоційний інтелект пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2018. 512 с.
6. Гриценко В. А. Вплив соціально-психологічних особливостей підліткового віку на формування самотності старших підлітків URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2012/Philosophia/3_98602.doc.htm (дата звернення: 06.01.2024)
7. Гудзь Т.О. Розвиток емоційного інтелекту як умова профілактики самотності у зрілому віці. *Усамітнення та самотність в житті особистості: Збірник тези за матеріалами круглого столу (24 квітня 2020 р.)*. Київ. ДП Інформаційно-аналітичне агентство. 2020. С.21–24.
8. Гуляс І. А. Життєвий вибір як творче самоздійснення особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Том 16. С. 213-223.

9. Католик Г. В., Кісіль З. Р. Глобалізація і нація: психотерапевтичний погляд на Я-концепцію сучасника (на основі аналізу психотерапевтичних кейсів). *Психологія і особистість*. 2019. Вип. 2 (16). С. 203-225.
10. Кацавець Р. С. Психологія особистості: навчальний посібник. Київ: Алерта. 2021. 134 с.
11. Кашлюк Ю. Основні чинники, які впливають на психологічне благополуччя особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 34. С. 170–186.
12. Клименко М. Р. Нарцисична саморегуляція як чинник суб'єктивного благополуччя. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2016. № 6 (33). С. 407413.
13. Клименко М. Р. Нарцисичні шляхи самоздійснення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 3. Том. 1. С. 54-62.
14. Клименко М. Р. Світло «нарцисизму» в структурі «Темної тріади». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017б. Вип. 4. Том. 1. С. 58-64.
15. Колісник Л.О. Розвиток емоційного інтелекту як чинника запобігання самотності у юнацькому віці: автореферат... канд. психологічних наук, спец.: 19.00.07 педагогічна та вікова психологія. К.: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2016. 20 с.
16. Коломієць Л.І., Григорук Є.В. Психологічний зміст і чинники самотності особистості. *Психологічний часопис* : зб. наук. пр. Київ. 2017. № 3 (7). С. 59–69.
17. Кулешова О.В., Міхєєва Л.В. Самотність як психічний феномен: особливості прояву та причини виникнення. *Усамітнення та самотність в житті особистості: Збірник тези за матеріалами круглого столу (24 квітня 2020 р.)*. Київ : ДП Інформаційно-аналітичне агентство, 2020. С. 33–38.

18. Лисенко Л.М., Костіна К.В. Психологічні особливості емоційного інтелекту студентів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2013. Вип. 46(2). С. 160–170.
19. Матійків І.М. Тренінг емоційної компетентності: навч.-метод. Посібник. автор І. М. Матійків. К.: Педагогічна думка, 2012. 112 с.
20. Москаль С. Психологічні особливості нарцисичних осіб юнацького віку. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 3-4 листопада 2023 р. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 213-215.
21. Попович І. С. Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки*. Херсон: ВД «Гельветика», 2015. Вип. 6. С. 145-154.
22. Ставицька С. О. Теоретичний аналіз проблеми механізмів розвитку духовної самосвідомості особистості в юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 24. С. 630-645.
23. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія. Київ : Міленіум, 2017. 184 с.
24. Терехова Л. Перспективи становлення екзистенційного підходу в прикладній психології. *Психологія і суспільство*. 2014. № 3. С. 30-36.
25. Яворська-Ветрова І. В. Рефлексія як механізм становлення особистісної ефективності. *Збірник наукових праць: психологія*. 2015. С. 192-198.
26. Яворська-Ветрова І. В. Теоретичний аналіз проблеми самоствавлення: ціннісний аспект. *Актуальні проблеми психології*. Психологія обдарованості. 2012. № 18. С. 198-206.
27. Diener E., Diener C., Choi H., Oishi S. Revisiting “Most People Are Happy” — And discovering when they are not. *Perspectives on Psychological Science*. 2018. Vol. 13. № 2. P. 166-170.

28. Gecht J, Kessel R, Mainz V, Gauggel S, Druke B, Scherer A, Forkmann T. Measuring decentering in Self-reports: psychometric properties of the Experiences Questionnaire in a German sample. *Psychotherapy Research*. 2014. Vol. 24. № 1. P. 67–79.

29. Marmarosh C.L., Mann S. Patients' Self-object needs in psychodynamic psychotherapy: How they relate to client attachment, symptoms, and the therapy alliance. *Psychoanalytic Psychology*. 2014. Vol. 31. № 3. P. 297-313.

30. Soto C.J., John O.P. The next Big Five Inventory (BFI-2): Developing and assessing a hierarchical model with 15 facets to enhance bandwidth, fidelity, and predictive power. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2017. № 113. P. 117–143.